

یارانه‌های انرژی

Energy Subsidies

برنامه محیط‌زیست سازمان ملل متحد یارانه انرژی را به‌عنوان «هرگونه پرداخت نقدی و مستقیم دولت‌ها به تولیدکننده یا مصرف‌کننده انرژی برای استفاده از یک نوع سوخت معین یا نوع خاصی از انرژی و به‌منظور تسهیل تولید» تعریف می‌کند. تعریف جامع‌تر یارانه انرژی شامل انواع گوناگون مداخلات دولتی است که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم هزینه یا قیمت انرژی را تحت‌تأثیر قرار می‌دهد. اداره اطلاعات انرژی آمریکا یارانه انرژی را به‌عنوان هرگونه اقدام دولتی جهت تأثیر بر نتایج بازار انرژی تعریف می‌کند که از طریق انگیزه‌های مالی، قانون‌گذاری، تحقیقات و توسعه نهادهای دولتی یا عمومی طراحی شده است (Morgan, 2008).

در جهان یارانه انرژی با اهداف گوناگونی همچون حمایت از دسترسی خانوارهای کم‌درآمد به انرژی، حفظ اشتغال، حفظ امنیت انرژی و حمایت از تولید داخلی برقرار می‌شود. این حمایت‌ها می‌تواند به اشکال مختلفی باشد که یکی از رایج‌ترین شیوه‌های آن تعیین قیمت انرژی زیر قیمت بازار آزاد است. اگرچه هدف از این نوع مداخلات دولتی بیشتر توزیع مجدد ثروت و حمایت از مصرف‌کننده داخلی در مقابل نوسانات قیمت انرژی در بازارهای بین‌المللی است اما یارانه‌های انرژی مشکلاتی از قبیل ناکارایی در تخصیص منابع به‌صورت تولید و مصرف ناکارآمد انرژی، متوازن نبودن بودجه دولت و تراز تجاری انرژی، بازتوزیع منابع و نفع بیشتر گروه‌های پردرآمد را نیز به دنبال دارند (IMF, 2017 و محمدی و همکاران، ۱۳۹۰).

آثار اقتصادی یارانه‌ها و کنترل قیمت‌ها در رشد اقتصادی به‌مراتب بیش از آثار اجتماعی آن است. به‌عبارت دیگر، اختلاف میان قیمت‌های یارانه‌ای و قیمت‌های واقعی و در نتیجه فشار بیشتر بر منابع عمومی بودجه دولت برای تأمین یارانه‌ها مشکلات عدیده‌ای را ایجاد می‌کند.

ازسوی دیگر، اثرات مضر محیط‌زیستی مصرف زیاد حامل‌های انرژی، گسترش نظام اداری دولت و ورود دولت به فعالیت‌های تصدی‌گری و فراهم شدن زمینه‌های فساد اقتصادی به‌ویژه قاچاق کالاهای یارانه‌ای ازجمله دیگر تبعات تخصیص یارانه انرژی به‌وسیله دولت‌ها است که موجب کاهش کارایی می‌شود (پرمه، ۱۳۸۴).

اگر زمان را به سه دوره قبل، حین و بعد از افزایش قیمت حامل‌های انرژی تقسیم کنیم مطالعات نشان می‌دهد که به‌طور معمول افزایش قیمت انرژی سبب افزایش سطح تورم در حین دوره افزایش نسبت به دوره قبل از آن می‌شود. این در حالی است که در بلندمدت (دوره بعد از افزایش قیمت حامل‌های انرژی) سطح تورم پایین‌تر از سطح قبل از انجام اصلاحات خواهد شد. ازاین‌رو، انتظار می‌رود که در صورت افزایش قیمت حامل‌های انرژی در سال‌های اولیه شاهد افزایش سطح تورم سالانه باشیم، اما در بلندمدت اصلاح قیمت به کاهش تورم سالیانه کمک می‌کند (محمدی و همکاران، ۱۳۹۰).

تجربه کشورهای مالزی، زیمبابوه و ترکیه حاکی از کاهش رشد اقتصادی در دو سال نخست افزایش قیمت‌ها است، درحالی‌که در همین سال‌ها کشورهای نظیر اندونزی، غنا و کمبیا نه تنها کاهش رشد نداشته‌اند بلکه رشد بیشتری را نیز شاهد بوده‌اند. نکته قابل‌توجه آن است که کاهش رشد اقتصادی بیشتر در کشورهایی رخ داده است که در آنها قیمت حامل‌های انرژی به میزان زیادی افزایش یافته است. در نتیجه در صورت افزایش شدید قیمت حامل‌های انرژی، کاهش رشد اقتصادی در کوتاه‌مدت مورد انتظار است، اما اگر افزایش قیمت‌ها ملایم باشد کاهش رشد اقتصادی اجتناب‌پذیر است (جوان، ۱۳۷۸).

مشکلات نظام کنونی پرداخت یارانه حامل‌های انرژی

مهم‌ترین مشکلات نظام کنونی پرداخت یارانه برای حامل‌های انرژی را می‌توان به شرح زیر خلاصه کرد:

نغمه میرقصی دینان

هیئت علمی پژوهشکده علوم محیطی دانشگاه شهید بهشتی

ریحانه رسولزاده

دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی محیط‌زیست پژوهشکده علوم محیطی

دانشگاه شهید بهشتی

• پرداخت همگانی و کاهش اثربخشی یارانه‌ها؛

• بهره‌وری پایین انرژی؛

• افزایش مصرف و فشار بر بودجه دولت در نتیجه شکاف

بین قیمت‌های داخلی و خارجی حامل‌های انرژی؛

• عدم‌تحرك به سمت توانمندسازی و چابک‌سازی (تعارض

با اصل ۴۴ قانون اساسی)؛

• انحراف در سرمایه‌گذاری‌ها به دلیل علامت‌دهی نادرست

به بازار؛

• افزایش مقاومت در برابر تغییر و مشکل‌تر شدن اصلاح

نظام پرداخت یارانه؛

• افزایش هدررفت منابع و تشدید تخریب محیط زیست

(تشکینی و همکاران، ۱۳۸۸)

بدین ترتیب دقت‌نظر دولت‌ها در تخصیص یارانه انرژی از

مهم‌ترین مواردی است که باید مدنظر قرار گیرد تا افزون‌بر

پیشگیری از اثرات نامطلوب اقتصادی، مانع از فراهم کردن

بستر مصرف بی‌رویه، تشدید آلودگی‌های محیط‌زیستی و

انتشار فزاینده گازهای گلخانه‌ای شود.

کتاب‌شناسی

پرمه، زورار (۱۳۸۴). «بررسی یارانه انرژی و آثار افزایش قیمت

حامل‌های انرژی بر سطوح قیمت‌ها در ایران»، پژوهش‌نامه

بازرگانی، دوره ۹، ش ۳۵.

تشکینی، احمد، عریانی، بهاره و صبوری دیلمی، محمد (۱۳۸۸). «نظام

پرداخت یارانه حامل‌های انرژی: مشکلات و ضرورت بازنگری

آن»، مجله اقتصادی-ماهانه بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی-

ویژه‌نامه هدمندسازی یارانه‌ها، ش ۱۰۱.

جوان، افشین (۱۳۸۷). «بررسی اثر افزایش قیمت فرآورده‌های نفتی بر

روی مصرف آن در ایران». دومین همایش ملی انرژی و

IMF (International Monetary Fund). "First Review under the Extended Arrangement under the Extended Fund Facility—Staff Report". IMF Country Report No. 17/290. International Monetary Fund, Washington, DC, 2017.

Morgan, Trevor. Reforming energy subsidies: opportunities to contribute to the climate change agenda. United Nations Publications, 2008.